

Hög 97 på Södra gravfältet

Arkeologisk undersökning av grav 97 inom Södra gravfältet
L1972:6515 i samband med kurs i arkeologi för amatörer
sommaren 1970, Visingsö socken i Jönköpings kommun,
Jönköpings län

Hög 97 på Södra gravfältet

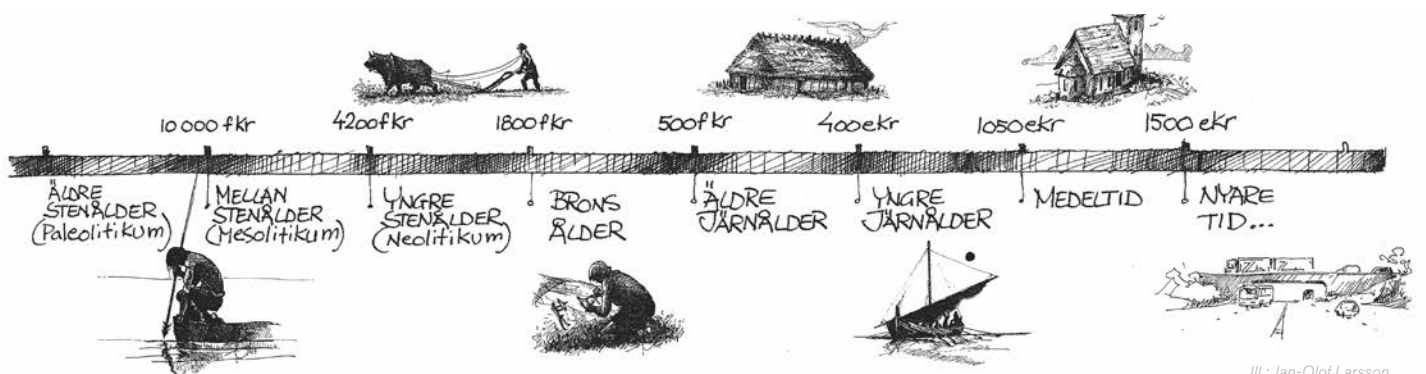
Arkeologisk undersökning av grav 97 inom Södra gravfältet
L1972:6515 i samband med kurs i arkeologi för amatörer
sommaren 1970, Visingsö socken i Jönköpings kommun,
Jönköpings län

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	7
Topografi	7
Fornlämnings- och kulturmiljö	7
Tidigare undersökningar	9
Resultat	10
Fynd	11
Administrativa uppgifter	12
Referenser	13
Arkiv	13
Kartmaterial	13
Tryckta källor och litteratur	13

Bilagor

Bilaga 1. Tidningsartikel	15
---------------------------------	----

Ill.: Jan-Olof Larsson

Sammanfattning

I samband med en arkeologikurs för amatörer undersöktes en förmodad gravhög på Södra gravfältet, L1972:6515, på Visingsö. Arbetet genomfördes i juni 1970 och fältansvarig var Hans Lindberg, Jönköpings läns museum.

Vid undersökningen påträffades endast en grusig fyllning med inslag av kalk och spridd förekomst av kol.

Högen bedömdes som en sentida anläggning.

Figur 1. Utdrag ur ekonomiska kartans blad 64E 3fS. Platsen för aktuell hög markerad med pil. Skala 1: 10 000

Inledning

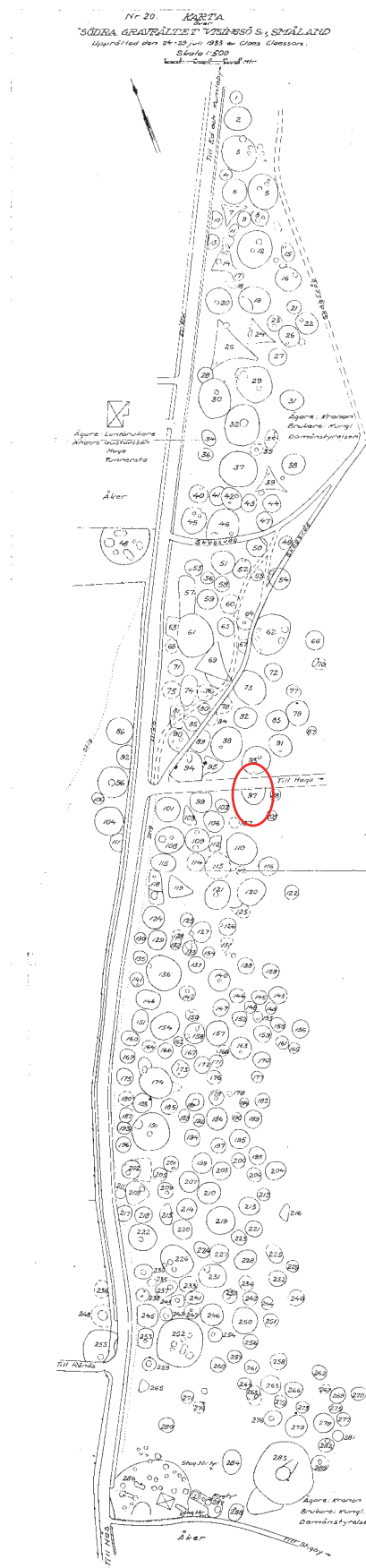
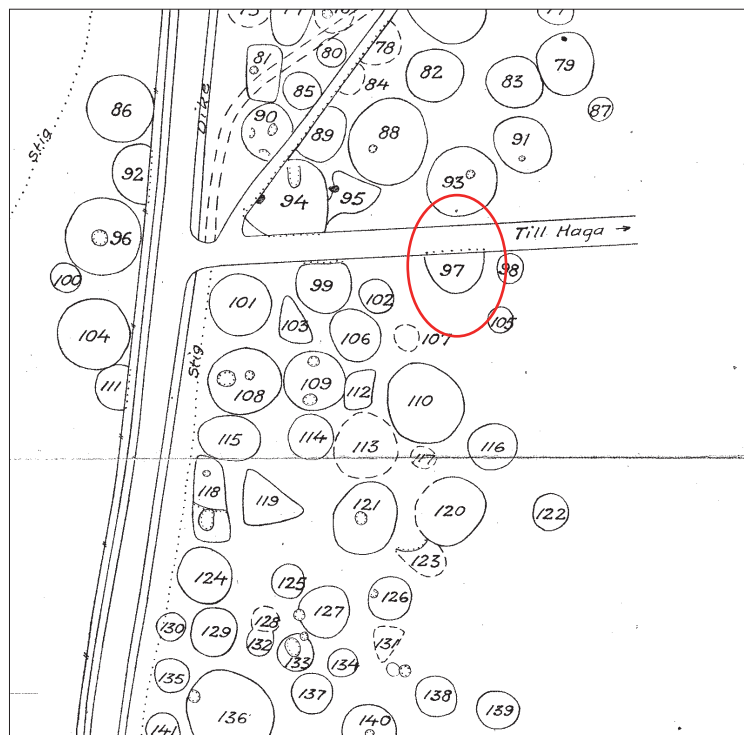
I samband med en sommarkurs i arkeologi för amatörer arrangerad av Visingsö Folkhögskola – Braheskolan undersöktes hög 97 på Södra gravfältet L1972:6515 på Visingsö. Fältarbetet genomfördes under två dagar, medan kursen i sin helhet varade i en vecka; 22 till 27 juni 1970. Kursen genomfördes i samarbete med Jönköpings läns museum. Grävledare var Hans Lindberg, projektanställd som arkeolog vid läns museet.

Detta är en sammanställning utifrån befintligt dokumentationsmaterial gjord av Anna Ödeén, antikvarie vid Jönköpings läns museum.

Topografi

Den aktuella graven låg på en flack yta, intill och söder om en mindre grusväg som går i öst-västlig riktning mellan landvägen och Hagavägen (figur 2–3). Vägen korsar Södra gravfältet L1972:6515, vilket är beläget på Visingsö höjdrön, 110–115 meter över havet. På gravfältet växte gles med björkar, undervegetationen var gräs och det betades vid den här tiden.

Jordarten på öns höjdrön utgörs av sandig och grusig mylla. Bergarten består av skiffer och sandsten, den så kallade Visingsöformationen.

Figur 2-3. Utdrag ur Claessons gravkarta från 1933. En detaljbild och en översikt. På båda har grav 97 markerats med en röd cirkel.

Fornlämnings- och kulturmiljö

Området runt den undersökta graven är mycket rikt på fornlämnningar och framförallt rör det sig om förhistoriska gravar. På Södra gravfältet finns 296 gravar registrerade, men det är i realiteten många fler som inte syns ovan mark.

Drygt 200 meter från aktuell grav i sydsydvästlig riktning och inom Södra gravfältet ligger en större hög, grav 286, som utifrån sin form och storlek troligen anlades under bronsåldern. Det finns uppgifter om att det i denna har påträffats en hällkista (Sjöborg 1830 s.49). I övrigt består gravfältet av högar, långhögar, stensättningar och treuddar. Detta visar sammanlagt att gravfältet har en kontinuitet från tidig bronsålder och in i romersk järnålder utifrån de gravar som undersökts, men troligen längre om man ser till gravarnas karaktär.

I närområdet finns också ett flertal registrerade gravar och även uppgifter om borttagna sådana (Berg 1885 s.29). Om man drar en cirkel med 500 meters radie från gravfältet finns inom denna yta ytterligare 12 förhistoriska gravar, framförallt högar; L1972:6346 med flera, men också en stensättning, L1972:6264.

Även boplatslämnningar finns inom denna radie. Omkring 400 meter söderut har delar av en boplat undersökts, där anläggningar daterats från neolitikum till bronsålder (Kristensson 2004). Söder om gravfältet har också härdar registrerats; L1972:6537, dessa är dock inte undersökta.

I närområdet till det Södra gravfältet finns fyra skärvstenshögar; L1972:5596 med flera. En av dessa har delundersökts och stolphål

Figur 4. Hög 97 före undersökning. Foto från söder.

under anläggningen daterades till bronsålder. Runt skärvstenshögen fanns också härdar och gropar varav tre daterades och fick ett tidsspänn från äldre bronsålder till övergången mellan romersk järnålder och folkvandringstid (Borg och Ödeén 2013).

Ännu ett intressant område ligger omkring 700 meter sydväst om gravfältet. På en yta, dock vet vi inte exakt var, har ett depåfynd från äldre bronsålder gjorts, L1972:5902. Fyndet som gjordes vid jordbruksarbete under tidigt 1900-tal bestod av en dolk, en avsatsyx och en kantyx, alla i brons (Nordström 2000 s.12). Dessa gravar, anläggningar och fynd visar på stor aktivitet i närområdet från neolitikum fram till järnålder.

Tidigare undersökningar

På Södra gravfältet har få undersökningar gjorts, som vi idag har uppgifter om. Den äldsta, som kanske knappt kan kallas för undersökning utan där det mer handlade om byggandet av en jordkällare, gäller grav 286, bronsåldershögen som nämns ovan och som innehöll en hällkista. Sjöborg beskriver hur man påträffade grova flata stenar som stod lutade mot varandra samt stenar som låg över dessa och därmed bildade ett tak. Vid det tillfället fann man obrända människoben i form av ”skallar” (Sjöborg 1830 s.49). Samtidigt som en intilliggande hög undersöktes gjordes en mindre delundersökning av grav 286. Det var år 1933 i samband med att man skulle anlägga en flygfyr och undersökningen genomfördes av Claes Claesson. Vid det tillfället påträffades i hög 286 ett större, intakt lerkärl som innehöll brända ben och det rör sig förmodligen om en sekundärgrav i kanten av den större högen.

Figur 5. Hög 97 efter avtorvning, foto från nordöst.

Vid undersökningarna inför byggandet av flygfyrn undersöktes även grav 288 av Claes Claesson. Det rörde sig om en mindre oval hög cirka 10×5,5 meter stor och 0,3 meter hög. Vid undersökningen påträffades ett brandlager med kol, keramik och brända ben och delvis täckt av flata stenar. Under stenarna framkom sedan en skära, en krumkniv och en pryl, alla i järn. Föremålen har daterats till förromersk järnålder (Gustafsson 2000 s.35).

1964, i samband med att en väg skulle breddas, undersöktes tre högar vid vägen mot Rönas och på andra sidan landsvägen från gravfältet räknat; hög 236, 248 och 255. Det visade sig att det tre högarna innehöll långt fler gravar än vad man misstänkt inför fältarbetet. I de tre högarna kom tre stenkistor av ställda och under högarna dessutom närmare trettio brandgropar. Fynden i gravarna visade att de anlagts under äldre järnålder och en av gravarna innehöll fynden av öns hittills enda undersökta vapengrav med en skölsbuckla och ett sköldhandtag (Ödeén 2020).

Resultat

Högen som undersöktes har nr 97 på Claes Claessons gravfältskarta från 1933 (figur 2–3). Vägen som går intill hade skadat gravhögen och det var anledningen till undersökningen. I dokumentationsmaterialet finns ingen beskrivning av högen före undersökning, men i gravfältskartan från 1933 beskrivs den som *"Hög, intill 0,6 m hög. N kanten avskuren av väg. Beväxt med 1 gran, 2 stubbar."* Utifrån skalan på kartan bör högen ursprungligen ha varit omkring 9 meter i diameter. På Claessons karta ser också högen ut att vara mer eller mindre halverad, vilket inte fotografierna ger intryck av. Kanske ligger sanningen någonstans där emellan.

Högen torvades av och det arbetet genomfördes av arbetare vid AMS-förläggningen på Visingsö. En profil lades genom högen i nord-sydlig riktning. Vid avtorvning av anläggningen kunde konstateras att myllagret var endast 0,1 meter tjockt och under detta påträffades en grushög som var omkring 10 meter i diameter. Gruset

Figur 6. Högen i profil. Foto från öster.

var något humöst och på ytan kunde koncentrationer av finfördelad kalk iakttas. I fyllningen fanns en spridd förekomst av kol.

När högen var snittad och kunde ses i profil konstaterades att det rörde sig om en grushög. Den sterila grunden i området bestod av samma material och det gjorde att gränsen mellan anläggningen och underliggande grund var svår att se. I västra kanten av högen påträffades en modern härd med mycket träkol. I härdens hittades ett mynt från 1919 eller senare. Högen innehöll inga konstruktioner och inga fynd gjordes förutom en bit bränd lerklining F1, som påträffades ytligt i anläggningens sydöstra kant.

Hans Lindberg skriver att han har ”*det bestämda intrycket att högen är att betrakta som en sentida anläggning*”.

Fynd

Enligt den dokumentation som finns var det ett fynd som togs tillvara, F1, som bestod av en bit bränd lerklining. I magasinet på Jönköpings läns museum finns fragment av lerklining bevarad tillsammans med kol som samlades in vid undersökningen. Både lerklining och kol bedömdes alltså dock vara från en sentida anläggning.

Figur 7. Platsen som den ser ut idag. Foto från öster, taget 2020.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: -
Jönköpings läns museums dnr: 1970-795
Rapportansvarig: Anna Ödeén
Rapportgranskning: Mikael Nordström
Fältansvarig: Hans Lindberg
Fältarbetstid: 1970-06-26–1970-06-27
Län: Jönköpings län
Kommun: Jönköpings kommun
Socken: Visingsö socken
Fastighetsbeteckning: Haga 1:1
Belägenhet: Ekonomiska kartans blad 64E
3fS
Koordinater: N: 6431350 E: 459708
Koordinatsystem: Sweref 99 TM
Höjdsystem: RH 2000
Undersökningsyta: Cirka 80 m²
Fornlämningsnummer: L1972:6515
Fornlämningstyp: Naturbildning
Tidsperiod: -
Fynd nr: Jm 55411:1
Tidigare undersökningar: -

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museum (JLM)

Handlingar rörande undersökningen av grav 97 inom Södra gravfältet.

Riksantikvarieämbetet, Stockholm (RAÄ)

Kulturmiljöregistret, Fornsök: <https://app.raa.se/open/fornsok/>

Kartmaterial

Jönköpings läns museum (JLM)

Karta över Södra gravfältet från 1933. Upprättad av Claes Claesson.

Tryckta källor och litteratur

Berg, Wilhelm. 1885. *Visingsö jemte anteckningar om Visingsborgs grefskap*. Göteborg.

Borg, Jan och Ödeén, Anna. 2013. *Skärvtenshög på Visingsö. Rapport över arkeologisk undersökning av RAÄ 112:1, genomförd under sommarkurser i arkeologi för amatörer, Visingsö socken i Jönköpings kommun, Jönköping län*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2013:02. Jönköping.

Gustafsson, Agneta. Järnålderns begravda på Visingsö. *Visingsöartiklar, tolv artiklar om Visingsö från bronsålder till medeltid*. Jönköpings läns museum, rapport nr 42. Jönköping.

Kristensson, Anna. 2004. *Bronsåldersboplatz vid Stigbyskolan - arkeologisk förundersökning på fornlämning 149 inför byggnation inom fastigheten Stigby 6:1, Visingsö socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2004:39. Jönköping.

Nordström, Mikael. 2000. Bronsåldersspår - en sammanställning av fynd och fornlämningar från bronsålderns Visingsö. *Visingsöartiklar, tolv artiklar om Visingsö från bronsålder till medeltid*. Jönköpings läns museum. Rapport nr 42. Jönköping.

Sjöborg, Nils. Henric. 1830. *Samlingar för Nordens fornälskare*. Tredje Tomen. Stockholm.

Ödeén, Anna. 2020. *Undersökning inom del av Södra gravfältet. Arkeologisk undersökning av grav 255, 248 och 236 inom RAÄ-nr Visingsö 53 (L1972:6515) inför vägbreddning, Visingsö socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2020:04. Jönköping.

Bilaga 1. Tidningsartikel i Smålands Allehanda 1970-06-26

PREMIÄR PÅ VISINGSÖ FÖR AMATÖRARKEOLOGER

Arkeologikursen på Visingsö

I vår artikel om den arkeologiska kursen på Visingsö hade ett tekniskt missöda förvanskat en del av ingressen. Sista delen av den skulle lyda "En grav brukar aldrig vara innehållslös, säger kursledaren, fil kand Hans Lindberg, hoppfullt. Här har en grupp på 18 personer samlats för att utöva en exklusiv hobby. Stimulerande elever att jobba med, tycker Lindberg — de arbetar bara för intressets skull."

Här skall man börja utgrävningar i dag. Från vänster till höger: den äldste deltagaren Eric Gustafsson, Mellby, 63 år, yngste 14-åriga Magnus Ulf, Tenhult samt kursledaren fil kand Hans Lindberg.

Det torde av allt att döma vara den första svenska folkhögskolekursen i arkeologi som just nu pågår vid Braheskolan på Visingsö. I dag skall man efter förberedande teoretiska studier tidigast i veckan börja att undersöka en järnåldersgrav.

Bland dem som är med finns till exempel 63-åriga Eric Gustafsson från Mellby utanför Eksjö. Han är äldste deltagare. Gustafsson är aktiv hembygdsvärdare. Han fick verkligt intresse för det här gebitet, sedan han funnit en domarring och flera andra fornfyndigheter. Men han tvekar lite inför att anmäla sig. Både inte de yngre mer nytta av en sån här kurs?

— Anej, du är väl inte hundra år, så kom du, sa Braheskolans rektor Jan Lövenvald.

Och hr Gustafsson ångrade sig inte.

Yngst är 14-åriga Magnus Ulf från Tenhult. Det var hembygdsföreningen på platsen som fick i väg honom. Grabben har redan visat de s k framfötterna, när det gäller historiskt intresse, och man vill gärna uppmuntra honom.

Bland deltagarna är ordföranden i Jönköpings kulturråd, Harriet Knapitz-Eriksson. Jönköpingsbo är också ämneslärare Anna-Lisa

Andersson, som är med från Jönköping. Men det är första gången hon skall ut och gräva.

— Kanske man kan hitta till exempel en spännbuckla, säger hon hoppfullt. Det är en fästnordning som användes för att hålla ihop kläddräkten. Materialet brukar vara brons.

Men det finns också deltagare från andra håll av landet — till exempel Malmö, Lomma, Vänersborg och Mölndal. Någon har sommarstuga på Visingsö och passar på att en vecka förena nytta med nöje.

Unikt tillfälle

Att elever i folkhögskolemiljö får ett sådant här tillfälle är unikt. Tillstånd för att öppna graven har man fått av Riksantikvarieämbetet. Det är inte alltid så lätt att på kort frist få den möjligheten. Graven som skall undersökas ligger på öns södra gravfält. Läget omedelbart intill en liten väg torde ha

En grav brukar aldrig vara innehållslös, säger kursledaren, fil kand Hans Lindberg, hoppfullt. Här har en grupp på 18 personer samlats för att jobba med, tycker Lindberg — de arbetar bara för att utöva en exklusiv hobby. Stimulerande elever att intressets skull.

(Fortsättning på sidan 4)

blir:

— Även om det så regnar småspik, säger Lindberg sammanbitet.

Kapacitet

Kursen är kvalificerad, även om den inte kräver några direkta förkunskaper. Men deltagarna är intresserade av kultur- och fornminnesvård.

Elever i kursen uttrycker sin förvåning över, hur snabbt Hans Lindberg lyckats lära ut kunskaper. Han är 25 år och i sommar amanuens vid Länsmuseum i Jönköping men läser annars i Lund för den nya doktorsexamen i medeltidsarkeologi.

I dag och veckan ut skall eleverna alltså vara i aktion med det praktiska arbetet. Det fordrar precision och kunskaper. Men samtidigt är man spänd över, vad som skall kunna finnas under den mjukt rundade kullen.

Text: PITTER

Foto: JAN ANDERSSON

Under flera år under 1970- och 1980-talet arrangerade folkhögskolan på Visingsö sommarkurser i arkeologi för amatörer. Kurserna genomfördes i samarbete med Jönköpings läns museum.

1970 undersökte man en skadad gravhög på det Södra gravfältet. Inga direkta fynd gjordes och det troliga var att det rörde sig om en sentida anläggning.

